

Lina Krilavičiūtė
Kilusi iš Vilniaus, 23 m.

07.07.

Širdis džiaugiasi – protas nerimauja. Kaip bebūtų, važiuojame ten, kur niekada nebuvo, kur nežinome, ko laukti, ko tikėtis. Stotyje vyravo pasimetimas, sumišęs su džiugesiu. Vieni sveikino, kiti mojavo, kitų lūpose padėkos žodžiai.. Keista, juk mes dar nieko nepadarėme, tik įsėdome į traukinį Vilnius – Maskva.

07.08.

Maskva

Tvanku. Pilka. Sukrauname kuprines į Lietuvos ambasados autobusiuką, o patys į ją keliaujame metro, kuris nustebina savo architektūriniu išpildymu – freskos, puošnūs frizai, revoliucionierių skulptūros – nepaisant ideologinės simbolikos, detalių, įspūdis išlieka.

Ambasada.

Gavom raktą nuo aukso vertės kambario. Kodėl? Ogi taip žemiška – ten yra dušas! Matyt, paskutinis civilizuotas prausimosi agregatas per ateinančias dvi savaites, o juo džiaugtis kiekvienas tegalėjome ne ilgiau kelių minučių.

Maskva. Po pietų.

Dar pilkiau ir tvankiau. Kur pažvelgsi – gigantiški sovietiniai monolitai ir prabangios mašinos. kažkas pasigenda žiguliukų. Vienintelė atgaiva – gurkšniai šaltos giros ir ledai, kurių skonis mena vaikystę. Aplankome muziejų ir Raudonąją aikštę, tačiau mintys sukasi apie tai, kaip greičiau atsidurti miške.

Oro uostas.

Atėjo laikas išsiskirti su grupe, vykstančia į Tadžikistaną. Keista, jau spėjau priprasti prie mūsų didelio būrio, tad atsisveikinu su liūdesio gaidom. Kitą kartą susitikime po dviejų savaitių čia pat – oro uoste, tačiau ar mes būsimė tokie patys?

07.09.

Tomskas pasitiko mus dargana ir +12 laipsnių temperatūra. Petro petys buvo labai patogus snūstelėjimui lėktuve. Tačiau nepaisant to – žvalumu šį rytą netryškau. Mintys sukosi apie tai, kaip šiandien reikės nepasiduoti nuovargiui, miego trūkumui bei melancholiškoms lietaus nuotaikoms.

Susipažinimas su ekspedicijos vadovu Gintautu šiuos pamąstymus išsklaido akimirksniu. Jis taria, kad ši diena bus skirta poilsiui ir daiktų susipirkimui, nes iš mūsų paliegusių jokios naudos miške nebus. Ačiū jam už tai, už „Rubiną“ (viešbutį, priglaudusį mus šiandien) ir karštos „Saliankos“ lėkštę.

Po trumpo pogulio bei pusryčių/pietų grupė išsiskyrė – vieni patraukė pirkti įrankių, reikalingų kapinaičių tvarkymui, kiti – į maisto prekių parduotuvę. Šių produktų pirkimas, valgiaraščio apmąstymas panašėjo į uraganą – viskas vyko gana chaotiškai. Neįsivaizdavau, nei kokius produktus geriau pirkti, o ką jau kalbėti apie tai, kokio kiekio reikia 16 burnų pamaitinti... Gyva velniava. Bet tikiu, kad po poros dienų bus lengviau ir pamąstymai „kiek pakelių ryžių reikia vakarienei“ panikos nebekels.

Šios dienos pagrindiniu akcentu tapo susitikimas su Tomske gyvenančia lietuvio tremtinio dukra – Ada Bernotaityte. Lietuviškai nekalba, teprisimena keletą žodžių, tačiau savo šiltumu bei nuoširdumu paperka mus visus. Papasakoja apie savo gyvenimą šiame Sibiro mieste, šeimą, likimą, ryšius su Lietuva – poryt skrenda aplankyti ten gyvenančius jai brangius

žmones. Be viso šito pasirūpina ir mūsų kultūrinis išprusimas – pavedžioja po miestą, nuveda į Tomsko istoriją menanti muziejų. Vėliau, geriant kavą, ilgai kalbame. Atsisveikinant pasako: „turbūt jau į Tomską nebegrišite, bet jei vis tik – tai visi esate laukiami mano namuose“.

07.10

Kadangi vakar lijo, atsikėlėme vis dar nežinodami, ar pavyks išvažiuoti tvarkyti kapinaičių. Todėl Aurelijos ištarti žodžiai žadinant: „Labas rytas, nemiegosim“ nudžiugino, nes reiškė, kad jau šiandien prasidės gyvos istorijos pamokos.

Pirmosios kapinaitės 109 kvartale.

Pirmą kartą per šias keletą dienų užplūsta jausmas, kad esu toli nuo Lietuvos. Gal tai padarinys mintyse vis skambančių tremtinių pasakojimų apie ilgą ir varginančią kelionę traukiniu į nežinią. O dabar, šitame neaprėpiamais miškais apsuptame „niekur“ esu ir aš. Tačiau, kaip bebūtų keista – nesijaučiu svetimose vietose. Matyt, tokius jausmus kelia apnykę, tačiau vis dar išlikę, didingi žemaitiški kryžiai, kurie vieninteliai šitame „niekur“ mena čia gyvenusių lietuvių likimą.

Pagrindinis šios dienos tikslas – aptverti kapinaites tvora, kuri žymėtų jų ribą. Niekad to neteko daryti, todėl klausiamai žiūriu į mūsų vaikus – kuo galėčiau jiems padėti. Po keletos akimirų jau leidžiam medžius, tašom bei apdeginam kuolus, kalam juos į žemę, jungiam skersinius. Rankų, norinčių dirbti, daugiau nei turimų įrankių, todėl su keliomis merginomis nusprendžiame imtis darbų, kuriems jų nereikia – išvalome kapinių teritoriją nuo prikritisusių šakų, nudžiūvusių medžių, nuvalome samaną nuo kryžių, sukalbame maldeles...

Kadangi su dar keliais žmonėmis esame atsakingi už gurgiančius komandos draugų pilvus, šias kapines tenka palikti dar nepamačius galutinio rezultato. Apmaudu. Išiname ieškoti vietos, kurioje galėtume įkurti stovyklavietę. Pastarąją randame už maždaug penkių kilometrų – šalia avietynų ir pelkės. Po dienos Taigoje mane vis dar stebina, jog nėra „maškaros“. Na, galbūt nėra jos tiek daug, kiek buvo tikimasi – tinklelis nuo uodų šiandien liko nepanaudotas. Stovyklavietė.

Vakaras stovyklavietėje prabėga ramiai – kiekvienas, lyg susitarę, pasidalinę darbais: kas drožia kryžių, kas jį dailina (rytoj planuojame pastatyti kitose kapinaitėse), kas daro valgyt (atrodo, pirmas blynas – plovas vakarienei, išėjo neprisvilęs ir tiek aš, tiek visi kiti liko patenkinti), kas ruošia teritoriją nakčiai.

Nors iš pradžių ir žiūrėję skeptiškai į galimybę išsimaudyti pelkės akivare, po visų darbų pasiduodame šiai pagundai. Nedrąsiai, vienas paskui kitą, atsargiai, stengdamiesi neliesti dugno- juk negali žinoti, kas ten tyko – visi sušokome į šį liūną. Laumiška!

Po maudynių, laimingi bei ramūs dėl šiandien sutvarkytų kapinaičių, švarūs bei sotūs dar ilgai visi kartu sėdime prie laužo, kalbamės, dainuojame, mėstome – atrodo taip visą naktį galėtume būti kartu, bet reikia eiti ilsėtis – juk rytoj laukia dar vienos kapinės...

07.11.

Rytas prasideda su nuotykiiais – paskutiniai budėtojai pamiršta mus pažadinti ir grupė link kapinaičių pajuda nevalgiusi. Gerai, kad jos netoli – greitai paruošime pusryčius ir juos pakviesime.

Po pusryčių, prieš išeinant tęsti 86 kvartalo kapinaičių tvarkymo darbų, vadovas Gintautas paklausia: „Ar nebūtų norinčių nueiti iki vakar jau sutvarkytų?“. Net nesudvejojus keliu

ranką ir sakau „aš”, „aš”, „aš”. Labai nudžiugau gavusi tokią galimybę, nes galvojau, kad jau nebeteks jų pamatyti. Vieta atrodė pasikeitusi. Atrodo, padarėmė ne tiek ir daug: teritoriją aptvėrėme tašytų rąstų tvorele, iškirtom medžius, krūmokšnius, išvalėm nuo prikritusių šakų, pakėlėme nuo žemės nykstančius kryžius... Tačiau po šių darbų kryžių kalvelė vėl atrodė kaip kapinaitės. Šie vaizdai visam laikui įstrigs į atmintį. Taip pat, beeinant link šių kapinaičių, aplankėme buvusio tremtinių kaimo vietą. Kad čia kažkada buvo kaimas galima spėti iš laukymų, kurios dėl ne taip seniai stovėjusių namų dar neapaugusios medžiais, bei vos keletu pamatų liekanų.

Ši diena išsiskiria iš ekspedicijos gyvenimo tuo, kad antras kapinaites ne tik aptvėrėme tvora, sutvarkėme teritoriją, bet ir pastatėme mūsų darytą keletos metrų medinį kryžių. Jis kartu su netašytų rąstų tvorele tarp mėlynai dažytų bei ryškiomis plastmasinėmis gėlėmis puoštų rusų kapų savo paprastumu ir nuoširdumu išsiskyrė kaip lietuviška salelė.

Kaip diena prasidėjo su nuotykiomis, taip ir baigėsi. Stovėjome permirkę lietuje. Algirdui blogai – stovėjo parimęs prie medžio, nežinau, ar ką begalvojo, ar jautė tą lietų... Mes jį perrengėme, kad būtų sausiau, kad nesusaltų. Nors pati buvau taip beviltiškai permirkusi, kad net nekilo minčių ieškoti sausų rūbų, kurie gulėjo giliai kuprinėje. Masčiau – vis tiek ankščiau ar vėliau permirksiu. Autobusiukas, turėjęs mus paimti, vėlavo.. Tad mes jau gerą valandą mirkome lietuje, mirkome ir dainavome: „Kur tu buvai dieduk mano, kur tu buvai dūšia mano...”. Dainavome, kol viltingą laukimą pertraukė Gintauto žodžiai, kad reikėtų eiti į kaimą ieškoti prieglobsčio, nes matomai dėl pažliugusių kelių autobusiukas negali atvažiuoti. Išėjome, klimpome, slydome, ėjome, nebedainavome... Kaimas nebuvo toli, tačiau pirmieji bandymai rasti pastogę sėkmingi nebuvo – namai apleisti, durys užrakintos, žmonių nė kvapo, lietus nė kiek nerimo. Prieš einant giliau į kaimą instinktyviai atsisukome

miško link ir pamatėme atplaukiantį autobusą. Pliūpsnis nesuvaidinto džiaugsmo ir ovacijos. Labiausiai džiaugiasi dėl Algirdo – nebereikės šalti ir šlapti – gyvens.

07.12.

Naktį praleidome jau iki skausmo pažįstamame „Rubino“ viešbutyje. Kaip tyčia, šiąnakt gyvatukai nešilo, tad visa mūsų manta taip ir liko šlapia. Su Mingaile miegojome vienviečiame kambaryje. Keista, prirėkė keliolikos minučių, kol suradome kompromisą, kuri miegos ant žemės. Atrodė jog abiems iš mūsų lova kelia siaubą ir nė viena nė už ką joje nemiegos. Guolį ant žemės įsirengėme puikų – miegmaišiai, kilimėliai, šalia besimėtantis puodas – juokavome, kad betruksta išskleisti palapinsiaustę virš ir atrodys lyg miegotumėme taigoje.

Šiandien sutvarkėme Tomsko miesto kapines. Pirmas jausmas į jas nuėjus – džiunglės. Tiek daug medžių, krūmų, pažliugęs takas ir nė trupučio saulės šviesos. Visur mėlynuojantys rusiški kapai. Neisivaizdavau, kaip šioje neapbrėpiamybėje galima rasti mūsų tautiečių kapus. Gerai, kad Gintautas žinojo, todėl po keletos minučių jau stovėjome prie jų. Kapelių nedaug – vos keli, bet tie patys labai užžėlę. Tad pirmiausia ėmėmės juos vaduoti iš krūmų raizgalynės, dilgėlių, rovėmė žoles ir rinkome sunykusių žvakių indelių likučius. Pasidarė šviesiau, o širdyje lengviau – bent kurį laiką saulės spinduliai šildys šią vietą.

Vienas kapelis buvo nusėtas pakalnučių kilimu, stengiaus ravint nepaliesi nei vienos. Juk jos čia kažkada buvo pasodintos tam, kad kiekvieną pavasarį skaudi juoda žemė būtų nusėta baltomis gėlytėmis, simbolizuojančiomis ištikimybę, simboliškai primenant, kad niekas neužmirštas, niekas – nepamirštas.

Po kapų sutvarkymo visi grįžome į viešbutį pasiimti daiktų – laukė netrumpa kelionė traukiniu į Belyj Jarą.

07.13

Belyj Jar stotyje laukiam traukinio į Aseną. Asmeniškai man ši diena – iškritusi iš šios ekspedicijos gyvenimo. Kad ir kaip būčiau norėjusi ir sakiusi, kad jaučiuosi puikiai, deja, tai tebuvo savęs apgaudinėjimas. Po bemiegės nakties (apsinuodijimas civilizuotu Tomsko maistu), išlipti iš lovos ir keliauti tvarkyti kapinaičių buvo be proto sunku. Tačiau sukaupusi visas jėgas išsiruošiau su grupe į Rybak ir Kareniną. Kelionė link šių kapinaičių buvo pramiegota. Pirmos Rybak kapinaitės yra mišrios – galima rasti ne tik lietuvių, bet ir ukrainiečių, baltarusių, rusų tautybės žmonių kapavietes. Mūsų, lietuvių kapai, ganėtinai slogūs, tvorelės – sukrypusios, kryžiai akivaizdžiai paliesti laiko – nyksta. Iškartome medžius bei krūmus, sutvirtinome tvoreles, perdažėme kryžių – bent kuriam laikui išliks.. Kažkodėl mintyse skamba Maironio eilėraščio eilutės „Išnyksiu kaip dumas, neblaškomas vėjo..“. Laikas dideliais žingsniais naikina šį materialųjį atminties paveldą, tačiau čia palaidoti žmonės, šio laikotarpio istorija visuomet išliks mūsų atmintyje.

Antrosios kapinaitės buvo Karelino. Deja, jėgų užteko tik nueiti ir apžiūrėti išlikusius kapus. Jausmas – lyg bučiau senosiose Nidos kapinėse – pušynas, sausa žemė, spygliai ant jos didingi kryžiai ir medine tvorele aptvertos kapavietės. Ramu...

Deja, tą akimirką mano organizmas pralaimėjo kovą prieš apsinuodijimą ir nesugebėjau nieko kito, kaip tik grįžti į autobusiuką. Pramiegojau daug – buvusių tremtinių kaimą, Taigos vaizdus, ėjimą į požeminių vandenų dušus, susitikimą su lietuvių tremtinio sūnumi.

Apmaudu... Tačiau jėgų dar reikės – juk laukia kelių dienų kelionė į Taigą, kur ieškosime bei tvarkysime ten besislepiančius lietuvių tremtinių kapus.

O kad nebūtų taip apmaudu, sugrįžę draugai perdavė tremtinio sūnaus žodžius – „jau nuo 1989 m. planuoju aplankyti Lietuvą, bet vis kokios aplinkybės sutrukdo, o dabar štai dalis Lietuvos sėdi pas mane namuose Belyj Jare”, bei lauktuvėms atnešė didelį stiklainį aviečių uogienės, kurį valgysime rytoj – tikiuosi, ir aš su visais kartu.

07.14

Į Aseną atvykome 5val. ryto. Neįtikėtina greitai pavyko surasti transportą, kuris mus pavežė iki tos vietos, nuo kurios jau reikėjo keliauti savo kojomis. Kelias laukė nelengvas – turėjome įveikti apie 30 km iki 41 kvartalo. Šis kelias man įstrigo tuo, kad atrodė, jog eini takeliu, kuris veda prie savosios Baltijos jūros – pušys, vietomis balto smėlio takas, ošimas. Atrodė tuoj tuoj – tereikia pereiti tą kalvelę ir tavęs laukia galimybė įkišti pavargusias kojas į banguojančią jūrą, išsitiesti ant šilto smėlio. Tačiau tokius, ganėtina žemiškus pamąstymus pertraukdavo ir į tikrąją erdvę sugražindavo dangčių daužymas į puodus, įrankių žvangėjimas, garsios dainos ar tiesiog šūksniai, kurie primindavo, kad esi giliai taigoje ir privalai saugotis čia esančių laukinių žvėrių. Taip ir keliavom tuo mišku taip ilgai, kad išsivalė mintys, dingo visi šalutiniai pamąstymai, pradėjo egzistuoti tik tu, kelias ir ėjimas.

Artėjant prie tos vietos, kur planavome įrengti stovyklavietę, įsivaizduojamą kelią prie jūros keitė menamas kelias pas močiutę: baltą smėlį – ramunėlėmis nuklotas takas bei žinojimas, kad bent kurį laiką ten bus tavo namai. Tačiau šie namai iš pirmo žvilgsnio nepasirodė tokie svetingi kaip visi tikėjomės. Pastebėti šviežūs meškų pėdsakai įpareigojo ne ilsėtis, o kiek įmanoma geriau pasiruošti įsikūrimui: pririnkti užtektinai malkų, kurių pakaktų keletos laužų

kūrenimui per visą naktį. Geriamo vandens paruošimas – vienintelė galimybė jo turėti – surinkti lietaus vandenį ar pasisemti iš šalia stovyklavietės esančios pelkės. Pastarosios vandens skonis dar pakankamai normalus, tačiau peržengti tą psichologinį barjerą prieš nuryjant pirmą gurkšnį buvo ganėtinai sunku, nes vandens spalva buvo pats pats tamsiausias rudos spalvos atspalvis.

07.15

Tanguskj Bor kapinaitės.

Rašau dienoraštį atsirėmusi į vieną iš tų pušų, kurių medis tapo vienu svarbiausių įrankių, padėsiančių bent kuriam laikui apsaugoti lietuvių kapus. Kapinaitės labai jaukios, gražios, savos. Viduryje stovi kryžius su saulės simbolika, kurią čia prieš 20 m. pastatė negrįžusių palaikų parsivežti atvykę lietuviai. Įdomi paralelė – sena sunykusi tvorelė simbolizuoja mūsų praeitį, naujai tverinama – mūsų dabartį. O kapinaičių viduryje augantys 2 beržai, kurių viršūnės susilieja, tarytum sujungia šias dvi materijas ir simbolizuoja jų nenutrūkstamumą, neužmirštamumą.

Vakaras stovyklavietėje toks pats gražus ir jaukus kaip ir diena kapinaitėse. Plazdanti trispalvė, drožiamas atminimo stulpas šiose vietose gyvenusių lietuvių atminimui, iš džiovintų lietuviškų obuoliukų verdamas kompotas. Obuoliai buvo pasiimti ne veltui. Dar prieš ekspediciją, renginyje Rumšiškėse, vienas tremtinys pasakojo, kad prieš mirtį jo tremties draugo paskutinis klausimas buvo: „Koks šiemet Lietuvoje užderėjo obuolių derlius?“. Taigi šie žodžiai mums taip giliai įsiminė, kad mes nors simboliškai norėjome į Sibiro žemę nusivežti lietuviškų obuolių, kurių taip trūko mūsų tremtiniais.

07.16

Kelionė Taiga Tanguskyj Bor – Baturinas. Paskutiniai kilometrai be normalaus vandens buvo ganėtinai sunkūs. Užklydus ant buvusio siauruko, mintis apie troškulį nukreipiau į išlikusių pabėgių skaičiavimą – 1,2..10...59...183 išlikę šioje atkarpoje... kažkada buvo pastatytas visas geležinkelis jungęs šias vietas.. įdomu kiek tremtinių jį statė? Matyt daug, nesuskaičiuočiau.. o kiek jų išliko? Matyt nedaug... vienetai.. Susikoncentravimą į šiuos pamąstymus išblaškė nešamame butelyje teliuškuojantys paskutiniai pelkės vandens lašai. Neatsispyriau – atsigėriau.. Grįžau prie pabėgių skaičiavimo ir ėjimo.

Pradėjo lyti. Su savo medinėmis kojomis nesinori pajudėti nuo laužo. Bet gal ir nereikia – ilgai nelis, o taip gera jausti gaivius lietaus lašus ant savo kūno, mėgautis kiekvienu lašu, nes dar prieš keletą valandų man jo taip trūko. Atrodo šiandien Sibiras „išvalė“ ne tik mintis, bet ir kūną.

07.17

Paskutinis rytas, pusryčiai Taigoje. Taip pat ir paskutinės šiais metais sutvarkytos kapinaitės – Centralnaj. Jos nedidukės, tačiau saugančios 33 lietuvių palaikus. Vos keletas išlikusių autentiškų kryžių, bet ir šiuose matyti vykusio gaisro pėdsakai. Taip pat stovi jau vėlesniais laikais – 90-ųjų pradžioje statytas lietuvių kryžius. Viskas taip sava ir artima – tos pačios pušys, smėlis, menantis Lietuvos pajūrį, mediniai kryžiai – samanoti bei pavargę. Jaučiamės kaip ir ankstesnėse kapinėse, kad mums nederėtų drumsti jų ramybės. Todėl ir vėl ten nusprendžiame sutvarkyti ir aptverti teritoriją tvorele, kuri neleis miškovežiams sudrumsti orios šių kryžių „senatvės“. Laiko pėdsakai akivaizdūs – dar porą metų ir jie atguls į tą pačią

kalvelę, ant kurios daugiau nei pusę amžiaus žymėjo, jog ten ilsisi lietuviai... Amžinąjį atilsį duok mirusiems Viešpatie..

Po kapinaičių tvarkymo sulipome į sovietinius laikus menančią „greitukę“. Kelionė į stovyklavietę lyjant lietui, žliungant keliams ir skambant dainoms. Buvę tremtiniai dar būnant Lietuvoje mūsų prašė nevažiuoti čia liūdėti ir verkti, nes ašarų jau gana. Neverkiau, tačiau ne kartą gaudinausi tvarkydama kapus ir suvokdama, kokie stiprūs žmonės buvo ištremti. Tačiau tvirtai tikiu, kad visi matyti didingi mediniai kryžiai, kaimo pastatų liekanos liudija, kad šie žmonės nepaisant skausmo ir kančių čia stengėsi ne tik išgyventi, bet ir gyventi, tikėti, mylėti ir džiaugtis..

Kaip džiaugėmės ir mes, mašinos sustojus prie ežero, kuris po šitiek matytų pelkių ir jų tamsiai rudo vandens, buvo skaidrus ir žydras. Visi puolėme iš mašinos maudytis – „turškėmės“ lyg pirmą kartą – su krykštavimais ir žaidimais. Taip simboliškai nusiplaudami Sibiro praeitį ir išsaugodami švarią atmintį amžiams.

07.18

Paskutinė naktis Sibire – kuprinės sustatytos eilute prie dviviečio kambario durų, kuris šiąnakt glaudžia mus visus šešiolika. Mūsų visų gyvenimai susikirto, neprabėgo kaip prasilenkiantys traukiniai ir šie išgyvenimai Sibire, nuveikti darbai ilgai mus sies net ir išsiskyrus. Anksti ryte važiuosime namo – laukia pusantros paros kelionė, laukia namai, laukia Lietuva... Vienas po kito užmingame – kas po kelis esančiose 2-ose lovose, kas ant žemės, o ką priglaudžia viešbučio koridoriuje esančios sofutės.

07.20

Atrodo, tiek daug padaryta, pamatyta, apmąstyta, kad turėtų būti pabaiga. Tačiau tai tik pabaigos pradžia! Pradžia mūsų tikrosios misijos – pasakojimo apie tremtį ir ekspediciją mokyklose, universitetuose, kitose įstaigose. Pradžia bendravimo su naujais žmonėmis, kurie dvi savaites buvo tavo ramstis, šeima. Pradžia, naujų jausmų, patyrimo ir susivokimo savyje.